

BEU. SBE. Derg.
Cilt:3 Sayı:2 Aralık 2014

KUTSAL BİR FENOMEN OLARAK YAHUDİLİK, HİRİSTİYANLIK VE İSLAMİYET'TE GÜVERCİN

Orhan Yılmaz,* Füsün Coşkun,** Mehmet Ertuğrul***

Özet: Bu çalışmada güvercinin dinler ve dini uygulamalardaki önemi açıklanmaya çalışılmıştır. Güvercinin günümüzden yaklaşık olarak 6.500 yıl önce evcilleştirildiğine inanılmaktadır. Aradan geçen bu uzun dönem boyunca güvercin insan için önemli bir iletişim aracı idi. Mektupla haberleşme keşfedilene kadar, haberleşme için en önemli bir iletişim aracı güvercin idi. Bu nedenle güvercin insan hayatında önemli etkilerde bulunmuştur. Güvercin ile ilgili bazı bilgilere Tevrat, Eski Ahit, İncil, Kuran gibi tek tanrılı dinlerin kutsal kitaplarında, kutsal mekânlarda, ölüm ruhu olarak masallarda ve Alevi-Bektaşî geleneğinde rastlanabilir. Güvercinin Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam gibi tek tanrılı dinlerde önemli bir evcil hayvan ve varlık olarak görüldüğünü söylemek yanlış olmaz.

Anahtar sözcükler: *Güvercin, Kutsal Nesne, Tek Tanrılı Din, Dini Uygulama, Alevi-Bektaşî Geleneği.*

PIGEON AS A HOLY PHENOMENON IN JUDAISM, CHRISTIANITY AND ISLAM

Abstract: In this study importance of pigeon in religions and religious practices was tried to be explained. It is believed that the pigeon was domesticated about 6.500 years ago. During this long period pigeon was an important communication tool in human life. Until communication by letter was invented, pigeon was the most important communication tool for human. Because of this reason, pigeon has an important effect on human life. Some evidence related to pigeon can be seen in the books of Torah, Old Testament, Bible, Quran of monotheistic religions, monotheistic religion practices, holy buildings, tales as death spirit and Alevi-Bektaşî tradition. It can be said that pigeon is an important domestic animal and a holy creature in monotheistic religions of Judaism, Christianity and Islam.

Keywords: *Pigeon, Holy Object, Monotheistic Religious, Religion Practices, Alevi-Bektaşî Tradition*

* Doç.Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Zootekni Bölümü, yilmaz@comu.edu.tr.

** Yrd.Doç., Ahi Evran Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Bitkisel ve Hayvansal Üretim Bölümü.

*** Prof.Dr., Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Zootekni Bölümü.

KUTSAL BİR FENOMEN OLARAK YAHUDİLİK, HİRİSTİYANLIK VE İSLAMİYET’TE GÜVERCİN

GİRİŞ

Güvercin Osmanlıca eski yazı metinlerde “kebuter” ve “hamam” olarak geçer. Geçmiş zamanlarda posta görevinde kullanılması ile meşhur güvercin, edebiyatta bir av kuşu olarak avcı kuşlarla beraber anıldığı gibi sevgili için de bir sembol olarak kullanılmıştır.¹ Yazı icat edilmeden önce ilk haberleşme kaynağı duman idi. Yazı keşfedildikten sonra, mektup ile haberleşme dönemi başladı. Bu dönemde, uzak mesafeler arasında haberleşme de güvercin büyük önem kazandı.²

İslamiyet’te güvercin Allah’ı tespih eden hayvanlar arasında anılmaktadır. Güvercin, Ahmet Dai’nin Siracü’l-Kulub isimli eserinin Koyunoğlu nüshasında “Bakidür, ganidür, Çalap cümle nesneden yüce, irişür kullarına rahmet irtegicedür” tespihatını yapmaktadır. Kemal Yavuz nüshasına göre ise güvercinin tespihatı “Her diri ölecekdür, her yini dahi eskiyecekdür.” şeklindedir. Topkapı-Revân nüshasında ise güvercin “Dükeli yavuzluk andan ırak arı Tanrı’m, dükelinden yüce Tanrı’m, yirler yaratılmadan var Tanrı’m” tespihatını dile getirmektedir.³

YAHUDİLİKTE GÜVERCİN

Yahudilerin kutsal kitabı Tevrat’ın Tekvin bölümünde Nuh Tufanı anlatılmıştır. Tevrat’ta⁴ Nuh Tufanının sonuna doğru, suların çekilip, çekilmediğini kontrol etmek için gemiden önce kuzgun gönderildiği ancak görevini yapmaması üzerine peşinden bir güvercin gönderildiği anlatılmaktadır. Güvercin gemiye ağzında bir zeytin dalı ile dönmüş ve böylece Allah ile insanlara arasında tekrar barış sağlandığı müjdelenmiştir. Bu olaydan sonra zeytin dalı ve güvercin barış sembolleri olarak kabul edilmiştir. “Zeytin dalı uzatmak” deyimini de aynı nedene dayanmaktadır.⁵

Hız. İbrahim’in, oğlu Hız. İsmail’i kurban etme sözü vermesi ile ilgili olay, tek tanrılı dinlerde hayvanların kurban edilmeleri ile ilgili uygulamaların başlangıcı olarak kabul edilir. Tevrat’ta Allah tarafından İbrahim peygambere kurban konusunda verilen emirler duyurulmaktadır.⁶

¹ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 2. C., Kültür Bakanlığı Yay., Ankara. 1989, s. 39.

² Köksal Genç, “Sözel Dünya’dan Sanal Dünyaya Bir İletişim Hiyerarşisi: Mektup – E-Post – Msn.”, *Milli Folklor Dergisi*, 2007, s. 146.

³ Yakup Karasoy, “Siracü’l-Kulub ve Eserdeki Hayvan Tespihleri.”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2006, s. 47.

⁴ Anonim, *Tevratı Şerif Yahut Eski Ahit Kitabı* (İçinde: Kitabı Mukaddes - Eski ve Yeni Ahit – Tevrat, Zebur (Mezmurlar) ve İncil). Ohan Matbaacılık, İstanbul. 1997. s. 11, Tekvin 8.

⁵ Altan Armutak, “Yahudi ve Hıristiyan Dini Kutsal Kitaplarında Hayvan Hakları.”, *İstanbul Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, 2008, s. 43.

⁶ *Tevratı Şerif Yahut Eski Ahit Kitabı*, Tekvin 15/ 9-11.

“Bana üç yıllık bir inek ve üç yıllık bir keçi ve üç yıllık bir koç ve bir kumru ve bir güvercin yavrusu al. Ve bütün bunları ona aldı ve onları ortadan yardı ve her yarımı ötekinin karşısına koydu, fakat kuşları yarmadı. Ve yırtıcı kuşlar cesetlerin üzerine indiler ve İbrahim onları kovdu”⁷

Eski Ahit’e göre yemin kefareti için veya bir olayı bilip de kendinden şahitlik istenen kişinin gerçeği saklaması durumunda koyun, kuzu, keçi, iki güvercin (kumru da olabilir) kurban etmesinin gerektiği bildirilmektedir. Kurban edilen bu hayvana “günah kurbanı” adı verilir ve kurban edilen hayvanın türü, kişinin sosyal statüsüne göre değişir. Eğer günah kurbanı kesen yüksek din adamı ise boğa, yönetici sınıfından biri ise keçi, halktan biri ise dişi keçi veya kuzu, eğer sıradan vatandaş fakir ise iki kumru veya iki güvercin yavrusu sunmalıdır. Eğer kişi bunları da sunamayacak kadar fakir ise, az miktarda un sunmakla kefareti ödeyebilirdi.⁸

HIRİSTİYANLIKTAKİ GÜVERCİN

İncil’deki hayvan motifi, Tevrat ve Zebur’a göre daha azdır. İncil’de en sık bahsedilen hayvan figürü kuzu, koyun ve balıkla birlikte, güvercinde de bahsedilmektedir. Nuh Peygamberin kıssasında şöyle anlatılmaktadır:

“Kırk gün sonra Nuh yapmış olduğu geminin penceresini açtı. Kuzgunu dışarı gönderdi. Kuzgun sular kuruyuncaya kadar dönmedi, uçup durdu. Bunun üzerine Nuh suların yeryüzünden çekilip çekilmediğini anlamak için güvercini gönderdi. Güvercin konacak yer bulamadı, çünkü her yer suyla kaplıydı. Gemiye, Nuh’un yanına döndü. Nuh uzanıp güvercini tuttu ve gemiye, yanına aldı. Yedi gün daha bekledi, sonra güvercini yine dışarı saldı. Güvercin gagasında yeni kopmuş bir zeytin yaprağıyla geri döndü. O zaman Nuh suların yeryüzünden çekilmiş olduğunu anladı. Yedi gün bekledikten sonra güvercini yine gönderdi. Bu kez güvercin geri dönmedi”⁹

Matta İncil’inde Allah’ın ruhunun bir güvercin gibi inip, İsa Peygamber’in üzerine geldiği yer almaktadır.¹⁰ “İşte sizi kurtların arasında koyunlar gibi gönderiyorum; imdi yılanlar gibi akıllı ve güvercinler gibi saf olun”¹¹

İncil’lerden Matta¹², Markos¹³, Luka¹⁴ ve Yuhanna’da¹⁵ Allah’ın ruhunun bir güvercin gibi göklerden Hz. İsa’nın üzerine indiği anlatılmaktadır.¹⁶

⁷ *Tevratı Şerif Yahut Eski Ahit Kitabı*, Tekvin 15/ 9-11.

⁸ Nermin Öztürk, “İlahi Dinlerde Yemin, Kefaret ve Kurban.”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002, s. 181-183.

⁹ *Kitabı Mukaddes - Eski ve Yeni Ahit*, Sure 3, Ayet 16.

¹⁰ Anonim², *İncili Şerif Yahut İsa Mesihin Yeni Ahit Kitabı* (İçinde: *Kitabı Mukaddes - Eski ve Yeni Ahit – Tevrat, Zebur (Mezmurlar) ve İncil*).Ohan Matbaacılık, İstanbul. 1997. s. 3, Matta 3/16.

¹¹ Matta, Sure 10, Ayet 16.

KUTSAL BİR FENOMEN OLARAK YAHUDİLİK, HİRİSTİYANLIK VE İSLAMİYET’TE GÜVERCİN

Yuhanna’da¹⁷ bölümünde; “İsa Kudüs’e çıktı. Mabette sığır, koyun ve güvercin satanlar ile sarrafları oturmakta buldu. İplerden bir kamçı yapıp hepsini, koyunları, sığırları da mabetten kovdu, sarrafların paralarını devirdi ve güvercin ve güvercin satanlara dedi: Bunları buradan kaldırın; babamın evini bir ticaret evi yapmayın”¹⁸

Yuhanna’da¹⁹ “Yahya şehadet edip dedi: Ruhun gökten güvercin gibi indiğini gördüm ve onun üzerinde kaldı.”

Bazı İncillere sonradan resim eklenmiştir. 1.150 dolaylarında resimlenen bir İsvaç İncili’nde Hz. Meryem şaşkınlık içinde ellerini kaldırmış pozisyonda iken, Kutsal Ruh’u simgeleyen bir güvercin yukarıdan Hz. Meryem’in üstüne inmiştir.²⁰

İzmir’in en eski dinsel yapısı olan St. Polycarp Kilisesi, 69-155 yılları arasında yaşamış İzmir Pispokosu ve sonradan aziz kabul edilen St. Polycarp adına yaptırılmıştır. St. Polycarp Kilisesi, Hıristiyanlarca kutsal kabul edilen Anadolu’nun en ünlü yedi kişisinden birisidir. Kilisenin ana kubbesinin merkezinde “S” kıvrımlı bitkisel motiflerle süslü bir kabara üzerinde “Kutsal Ruh”un sembolü güvercin yer almaktadır.²¹

İSLAMİYETTE GÜVERCİN

a. Kur'an'da Güvercin

Kuran’da²² Hz. İbrahim, Allah’a ölümleri nasıl dirilttiğini sormaktadır. İlgili ayetlerde Allah, önce Hz. İbrahim’e bu konuda şüpheye mi düştüğünü sormuş, Hz. İbrahim de şüpheye düşmediğini ancak kalbinin tam olarak ikna olması için bunu bizzat görmek istediğini söylemiştir. Bunun üzerine Allah, Hz. İbrahim’e dört kuş alıp, bunları kendisine alıştırmasını, sonra onları kesip parçalamasını, bu parçaları farklı dağların tepesine atmasını, sonra kuşları çağırmasını emretmiş; kuşların onun çağrısına hemen uyup kendisine uçarak geleceklerini haber vermiştir. Müfessirlerden Beyzâvî, bu ayetleri tefsir ederken, kıssada geçen

¹² Matta, Sure 3, Ayet 16.

¹³ Markos, Sure 1, Ayet 10.

¹⁴ Luka, Sure 3, Ayet 21.

¹⁵ Yuhanna, Sure 1, Ayet 32.

¹⁶ Armutak, *İstanbul Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, s. 49-50.

¹⁷ Yuhanna, Sure 2, Ayet 15-16.

¹⁸ Armutak, *İstanbul Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, s. 50.

¹⁹ Yuhanna, Sure 1, Ayet 32.

²⁰ Anonim, Batı Sanatı Tarihi. *Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları*. www.megep.meb.gov.tr (erişim 08.12.2011), 2011, s. 6.

²¹ R. Eser Gültekin, “Antik Smyrna Kenti’nin Koruyucusu St. Polycarp Adına Yapılan Bir Kilise: “St. Polycarp”, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, 2003, s. 104.

²² Kuranı Kerim 2/260.

kuşların tavus, horoz, karga ve güvercin olduğunu; bazı müfessirlerin ise güvercin yerine akbabayı söylediğini belirtmiştir. Beyzâvî'ye göre, ilgili kıssa ile verilmek istenen mesaj; insan nefsinin ebedi hayatla diriltmenin yolu, örnek verilen hayvanların bazı karakteristik özellikleri ile ilgilidir. Tavus kuşunun özelliği şehvet ve süs düşkünlüğü, horozun meşhur özelliği saldırganlığı, karganın özelliği aşağılık bir nefise sahip olması ile ulaşamayacağı kadar uzun vadeli hesaplar yapması ve son olarak güvercinin özelliği ise büyüklenme ve heva-ü hevesinin emirlerini hemen yerine getirmektir. Zemahşerî ise kendi tefsirinde aynı dört kuşun adını vermiş ancak karakteristik tür özelliklerini bildirmemiştir. Razî tefsirinde güvercin yerine akbabayı vermiştir. Sülemî, Kuşeyri ve Baklî ise güvercin yerine ördeği bildirmiştir.²³

b. Hadislerde Güvercin

Hasan Basri'nin bildirdiği bir hadis güvercin ile ilgilidir:

“Bir adam İbnSirin'e şöyle dedi: ‘Rüyamda bir güvercin gördüm, bir inci yuttu, sonra ağzından daha büyüğünü çıkardı. Başka bir güvercin gördüm, bir inci yuttu, sonra daha küçüğünü çıkardı. Bir diğer güvercin gördüm, bir inci yuttu, sonra yuttuğunun benzerini ağzından çıkardı (Bunu neye yorarsın?)’ – Birincisi Hasan'dır, hadisi işittir, onu mantıkine göre güzelleştirir, ikincisi Muhammed İbnSirin'dir, o hadisi işittir, sonra ondan şüpheye düşer ve onu noksanlaştırır. Üçüncüsü, insanların en hafızı olan Katade'dir”²⁴

Siracü'l-Kulub isimli eser Ahmed-i Dai'ye atfedilmektedir. Eserde bir kısmı Hz. Peygambere, bir kısmı da Hz. Ali ve çeşitli sahabelere sorulan 70 soru cevaplandırılmaktadır. Cevaplandırılan sorulardan birisi ise, hayvan tespihleri üzerinedir. Siracü'l-Kulub'te tespihi geçen hayvanlar at, eşek, bednuş (bednas), kumru, tavus, üveyik, hüdhüd, güvercin, doğan, turrac, turna, kerkes, kırlangıç, hezar-ı dasitan, horoz, tavşancıl olmak üzere 16 hayvan türüdür. Arif tarafından yazılan Mürşidü'lUbbad isimli eserde tespih çeken 13 hayvan türü aktarılmakta, kumru sayılmakta iken güvercinde bahsedilmemektedir.²⁵

SÜRYANİLİKTE GÜVERCİN

Süryanilerin önemli kişilerinden Bar Ebroyo/Ebu'l-Farac (1226-1286) mistik düşünce ile ilgili önemli eserler vermiştir. Büyük İslam Alimi Gazali'nin “İhyauUlumi'd-Din” isimli eserindeki bilgilerin aynısını bazı eserlerinde aynen

²³ Celil Kiraz, “Beyzavi Tefsirinde İşarı Yorumlar ve Muhtemel Kaynakları.”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2009, s. 377-378.

²⁴ Abdullah Aydın, “Hasan Basri, Hayatı ve Hadis İlmindeki Yeri.”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1988, s. 100.

²⁵ Karasoy, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, s. 41.

KUTSAL BİR FENOMEN OLARAK YAHUDİLİK, HİRİSTİYANLIK VE İSLAMİYET’TE GÜVERCİN

aktarmaktan çekinmeyen Bar Ebroyo, aynı zamanda “Güvercin Kitabı” isimli eserin sahibidir. Bar Ebroyo, Güvercin Kitabı isimli eserinde kendi hayat hikayesini ve kişisel deneyimlerini anlatmıştır. Yunan ve Süryani biliminin ürettiği yöntem ve bilgilerin kendisine, hayatını geçindirecek bir standart sağlayamadığından da şikâyet etmiştir.²⁶

TÜRKLER ARASINDA GÜVERCİN

Anadolu’nun birçok yöresinde güvercin kutsal bir hayvan olarak kabul edilmektedir. Mescitlerine ve evlerine yuva yaptıkları gerekçesi ile İstanbul halkı güvercin etini yememiş, güvercin etini yemeyi çirkin bulmanın ötesinde, haram saymıştır.²⁷

MASALLARDA ÖLÜM RUHU (DIŞ CAN) FİĞÜRÜ OLARAK GÜVERCİN

Türk masallarında farklı sembolik uygulamalar bulunmaktadır ki, bu motiflerden birisi “dış can” (canın beden dışında saklanması) veya “ölüm ruhu” uygulamasıdır. Örneğin masal kahramanlarından dev veya canavarın öldürülmesi gerekmektedir. Ancak devin/canavarın ruhu, başlangıcı belli olmayan bir zamanda, güvenli bir yer olarak seçilmiş mekânda muhafaza edilmektedir. Devin öldürülebilmesi için, önce saklı olduğu yerde canının bulunup, öldürülmesi gerekmektedir. Bu uygulamada canı muhafaza eden hayvanlar bildircin, su samuru, yedi kafalı alacalı yılan, serçe ve sinek gibi hayvanlar olduğu gibi, sıklıkla da güvercindir.²⁸

“1001 Gece Masalları” gibi bir masal dizisi olan “Seyfülmülük Masalları” Arap edebiyatından Türk edebiyatına girmiş kültür öğelerindedir. Bir Seyfülmülük Masalına göre ölüm ruhu, denizin dibinde bir sırça tabut içinde ve güvercin şeklinde muhafaza edilmektedir. “Ateşi Melek” masalında ise ölüm ruhu kapının önündeki bir taşın altında saklanan üç güvercin şeklinde beklemektedir.²⁹ Kırkıncı Oda masalında ise ölüm ruhu yerdeki bir domuzun karnında bulunan iki

²⁶ Nesim Doru, *Süryanilerde Mistik (Tasavvufi) Düşünce (Doğudan Batıya Köprü: Süryaniler)*. Dipnot Yayınları, İstanbul, 2007, s. 8-9.

²⁷ Salim Ögüt, “Şatbi’ye Göre Mesalih-i Mürsele ile Bidat Arasındaki Farklar.”, *Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002, s. 27.

²⁸ Mustafa Sever, “Masallarda Dış Can (Canın Benden Dışında Saklanması).” *Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2003, s. 41.

Salahaddin Bekki, “Türk Halk Anlatılarında Ölüm Ruhu Motifi.”, *Milli Folklor Dergisi*, Yıl 16, 8 (62), 2004, s. 36.

²⁹ Bekki, *Milli Folklor Dergisi*, s. 36.

kutu içindeki iki güvercin³⁰, Yeloğlu Köse masalında ise üç güvercin şeklinde sembolize edilmiştir.³¹

Dede Korkut Masalları, Türklerin Şamanlıktan İslamiyet'e geçiş dönemi ürünlerindedir. Duha Koca oğlu Deli Dumrul (Dumrul) Azrail'e, dolayısı ile Allah'a kafa tutar ve Azrail'i öldürmeye kalkar. Azrail bir güvercin olur ve uçar gider. Deli Dumrul ise doğanı ile Azrail'in peşine düşer ve birkaç güvercin avlar. Ancak Azrail güvercin şeklinden tekrar eski haline döner ve Deli Dumrul'un atının gözüne görünür. At ürker ve Deli Dumrul yere düşer.³² Ebu Müslim Horasani (718-755), Emevi Devleti'nin yıkılıp, Abbasilerin iktidara geldiği dönemde, günümüzde Türkmenistan sınırları içinde kalan Merv (günümüzde Mari) şehrinde doğar. Eski Türklerde insan ruhu genellikle kuş şeklinde düşünülmüştür. İnsanlara can vermeden önce bu ruhlar kuş şeklinde yaşarlar ve ölünce de kuş şeklinde uçar, giderler. İslamiyet'e girdikten sonra dahi "sunkarboldı"(sungur kuşu oldu) deyimini kullanılagelmiştir. İnanışa göre Ebu Müslim ölünce ruhu bir güvercin olup, bedenden çıkar ve gider.³³

ALEVİ-BEKTAŞI GELENEĞİNDE GÜVERCİN

Alevi-Bektaşî geleneği sevgi ve barış üzerine kurulmuştur ve geleneğe göre inanç ve düşünce ayrılığı gözetilmeden bütün insanlığı kucaklamak esastır. Alevi-Bektaşî geleneğinde aslan ile ceylan bir hamurda yoğrulmuş ve güvercin meydana getirilmiştir. Türklerin akın akın geldiği 12. ve 13. yüzyıllarda Anadolu'da savaş ve kaos ortamı vardır. Böyle bir ortamda Hacı Bektaş Veli'nin Horasan'dan güvercin donunda Anadolu'ya girmesinin sembolik önemi büyüktür.³⁴

Hünkar Hacı Bektaş Veli'nin Sulucakarahöyük'e güvercin donunda gelmesi, Abdal Musa tarafından aşağıdaki gibi ifade edilmiştir:

Güvercin donuyla Urûm'a uçan

³⁰ Sever, *Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 41.

Bekki, *Milli Folklor Dergisi*, s. 40.

³¹ Bekki, *Milli Folklor Dergisi*, s. 36.

³² Bekki, *Milli Folklor Dergisi*, s. 37.

Erman Artun, *Türklerde İslamiyet Öncesi İnanç Sistemleri – Öğretiler – Dinler, Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri*, Kitabevi Yayınevi, İstanbul. 2009, s. 3.

Muharrem Kaya, *Dede Korkut Kitabı ve Manas Destanlarında Av. ActaTurcica*, 2009, s. 101.

³³ Artun, *Türklerde İslamiyet Öncesi İnanç Sistemleri – Öğretiler – Dinler, Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri*, s. 3.

³⁴ Hüseyin Özcan, *Türk Kültüründe Hoşgörü ve Örnek Bir Tip Olarak Alevi/Bektaşî Hoşgörüsü. Doğu-Batı Bağlamında Uluslararası Türk Dili ve Kültürü Konferansı*, Ekim 2002, Şumnu, Bulgaristan. 2002, s. 4.

Hüseyin Özcan, *Asya Toplumlarını Etkileyen Alevi/Bektaşî Kültüründe İnsanın Değeri. I. Uluslararası Asya Felsefe Derneği Sempozyumu*, Ekim 2005, İstanbul. 2005, s. 2.

KUTSAL BİR FENOMEN OLARAK YAHUDİLİK, HİRİSTİYANLIK VE İSLAMİYET’TE GÜVERCİN

İmamlar evninünkapusun açan
Cümle evliyalar üstünden geçer
Var mıdır hiçbir er Ali’den gayri?³⁵
Bir başka şiirde aynı konu şöyle işlenmiştir:
Ali oldum âdem oldum bahâne
Güvercin donunda geldim cih’ane³⁶

Türklerin eski dinleri ile Şamanizm’de dini önderlik yapan kişi şamandır. Türkler İslamiyet’e girdikten sonra dini önder rolünü “ermiş kişi” pozisyonundaki kişiler üstlenmiştir. Bu ermişler Türk efsane folklorunda sık sık güvercin ya da laçın donuna girip, mekân değiştirmişlerdir. Bu ermiş kişilerden Ahmet Yesevi turna, Abdal Musa geyik, Hacı Bektaş Veli güvercin donuna bürünmüşlerdir.³⁷ Doğan Ata, doğan donuna girmiş ve Hacı Bektaş Veli’ye saldırmış, bunun üzerine Hacı Bektaş Veli silkinmiş ve hemen insan kılığına girmiştir. Bektaşi halifesi Resul Baba altın geyik ve güvercin donuna girmiştir.³⁸ Yine Anadolu’nun bazı bölgelerinde insanların üç güvercin olarak arkadaşları ile birlikte Mekke’ye hacca gitmelerine dair efsanelere rastlanmaktadır.³⁹

Hacıbektaş Müzesi’nde biri Pir Evi, diğeri Balım Sultan Türbesi olmak üzere iki adet büyük boyutlu ve ağaç görünümlü şamdan bulunmaktadır ki bunlara “Kırkbudak Şamdan” adı verilmiştir. Bu şamdanların üzerinde aslan, ejderha ve el figürlerinin yanında, kuş figürleri de bulunmaktadır ki bu kuşların güvercin olduğu zannedilmektedir. Hacı Bektaş Veli’nin güvercin donuna girdiği bilindiğinden, bu tahminde bulunulmaktadır.⁴⁰

³⁵Ergun, Sadettin Nüzhet, *Bektaşi Şairleri*, Devlet Matbaası, İstanbul. 1930, s. 6.

³⁶Ergun, *Bektaşi Şairleri*, s. 6.

³⁷Bekki, *Milli Folklor Dergisi*, s. 38.

Hamza Gündoğdu, “Tokat’tan Birkaç Figürlü Kabartma Hakkında. “, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 2004, s. 69.

³⁷ Mustafa Talas, “Mehmet Eröz’de Türklerde Totemizm İzleri.”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2004, s. 286.

³⁷Meral Salman, *The Role of the Memorial Ceremonies of Hacı Bektaş Veli in Construction the Alevi-Bektaşi Identity*. Middle East Technical University, the Graduate School of Social Science (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). 2005, s. 15.

Bekir Deniz, “Similar Features Between Azerbaijani and Anatolian Turkish Carpets.”, *Journal of Institute of Fine Arts*, 2007, s. 28-32.

⁴² Mehmet Naci Önal, “Halk Anlatılarında Kahraman Kimliği Gizlemesi.” *Kafkas Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2010, s. 1276-1279.

³⁷Necati Demir, “Sözlü Türk Kültüründe Hacı Bektaş Veli.”, Gazi Üniversitesi, *Hacı Bektaş Veli Dergisi*, 57, 2011, s. 18.

³⁸ Demir, *Hacı Bektaş Veli Dergisi*, s. 18.

³⁹ Önal, *Kafkas Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, s. 1280.

⁴⁰Lütfiye GöktaşKaya, “Alevi Bektaşi Kültüründe “Kırkbudak” Üzerine.”, *Hacı Bektaş Veli Dergisi*, 2006, s. 8.

Hünkâr Hacı Bektaş bir güvercin donunda Sulucakaraöyük'e gelince, bir taşın üstüne konmuş ve ayakları bu taşa gömülmüştür. Hacı Bektaş bir gün dolaşırken, kerpiç yapmak için ayakları ile çamur yoğuran birisi, eğer gerçekten veli ise yakındaki bir kayayı ayaklarıyla yoğurmasını söyler. Hünkâr da o kayanın üstüne çıkar ve kayayı hamur gibi yoğurur. Günümüzde "Hamurkaya" olarak adlandırılan bu kaya üstünde, inanca göre hacı Bektaş Veli'nin ayak izleri bulunmaktadır.⁴¹

Alevi-Bektaşî geleneğinde önemli merkezlerden birisi Kırıkkale'ye bağlı Hasandede Kasabasıdır. Bu kasabada bulunan Hasan Dede ve türbesi Aleviler için kutsal sayılan mekânlardandır. Halk arasındaki bir efsaneye göre kasaba eşrafından Ömer Ağa hacca gitmeden önce Hasan Dede'ye uğrar. Hasan Dede, evinde inşaat olduğu için bu yıl hacca gidemeyeceğini söyler. Mekke Şerifine verilmek üzere bir çıkını Ömer Ağa'ya teslim eder. Ömer Ağa yolda merak eder ve çıkını açar. Çıkında sadece iki karpuz çekirdeği ve bir kömür parçası vardır. Ömer Ağa Mekke'ye vardığında bu hediyeyi küçümser ve şerife teslim etmez. Hacdan dönüş hazırlıklarına başladığı sırada sokaklarda tellal bağırir ve Rum diyarından bir emanetinin olduğunu duyurur. Bunu duyan Ömer Ağa hemen Mekke Şerifi'ne gider ve çıkını huzurunda açar. Çıkındaki malzeme yere dökülür ve karpuz çekirdekleri birer büyük karpuz, kömür parçası ise bir kara koyuna dönüşür. Mekke Şerifi de Hasan Dede'ye verilmek üzere bir çıkın hazırlar. Ömer Ağa bu çıkının içindekini de merak eder ve açar. Çıkındaki bir taş parçası vardır ve açar açmaz hemen bir güvercine dönüşür, uçar gider. Hasan Dede Kasabasına varan güvercin, cami inşaatında bir türlü taş tutmayan bir oyuğa yerleşir ve tekrar taş olur.⁴²

SONUÇ

Dinlerin tarihi insanlık tarihi kadar eski olduğuna göre, tarih boyunca insanlık medeniyeti ve günümüzden yaklaşık olarak 6.500 yıl önce evcilleştirilmiş güvercin arasında önemli etkilenmeler olması kaçınılmazdır. Güvercin genellikle bütün dinlerde pozitif bir hayvan olarak görülmüş ve olumlu öğeler ile birlikte kullanılmıştır. Yahudilik dininde güvercinin tufanda geçmiş; ayrıca bir günah işleyince, kefaret bedeli olarak kullanılan hayvanlardan sayılmıştır. Hıristiyanlıkta güvercin, Yahudiliğe nazaran daha kutsal bir hayvan olarak görülmüştür. Kutsal Ruh'un, bir güvercin şeklinde Hz. İsa'ya indiği bazı İncillerde bildirilmiştir. İslamiyet'te de güvercin olumlu gözle bakılan bir hayvan olarak görülmektedir. Kuran'da dolaylı olarak, Allah'ı tespih eden hayvanlar arasında kabul edilmiştir. Hz. Peygamber müşriklerden kaçarken, Cebel-i Nur Dağı'ndaki Hira Mağarasına

⁴¹ Ahmet Yaşar Ocak, *Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*. İletişim Yayınları, İstanbul. 2000, s. 18.

⁴² Güler Özden Gökbulut, "Hasan Dede ve Hasan Dede Türbesi.", *Gazi Üniversitesi, Hacı Bektaş Veli Dergisi*, 1999, s. 3.

KUTSAL BİR FENOMEN OLARAK YAHUDİLİK, HİRİSTİYANLIK VE İSLAMİYET’TE GÜVERCİN

sığınmıştır. Mağara ağzına ağ ören örümceğin dışında, kapı önündeki yuvasına yatan güvercin, içeride kimsenin olmadığı zannıyla, peygamberin hayatını kurtarmıştır. Bu yönüyle güvercin Anadolu’nun birçok yöresinde kutsal sayılmakta ve öldürülmemektedir. Yukarıda bahsedilen delillerden sonra, güvercinin dinler katında, olumlu gözle bakılan ve hatta bazen kutsal sayılan hayvanlar arasında sayılabileceğini söylemek yanlış olmaz.

KAYNAKLAR

Anonim¹, Tevratı Şerif Yahut Eski Ahit Kitabı (İçinde: Kitabı Mukaddes - Eski ve Yeni Ahit – Tevrat, Zebur (Mezmurlar) ve İncil). Ohan Matbaacılık, İstanbul. 1997.

Anonim², İncili Şerif Yahut İsa Mesihin Yeni Ahit Kitabı (İçinde: Kitabı Mukaddes - Eski ve Yeni Ahit – Tevrat, Zebur (Mezmurlar) ve İncil). Ohan Matbaacılık, İstanbul. 1997. s. 3.

Anonim, Batı Sanatı Tarihi. *Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları*. www.megep.meb.gov.tr (erişim 08.12.2011),2011.

Armutak, Altan, Yahudi ve Hıristiyan Dini Kutsal Kitaplarında Hayvan Hakları. *İstanbul Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, 34 (1), 2008.

Artun, Erman, *Türklerde İslamiyet Öncesi İnanç Sistemleri – Öğretiler – Dinler*, Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri. Kitabevi Yayınevi, İstanbul. 2009.

Aydınlı, Abdullah, Hasan Basri, Hayatı ve Hadis İlmindeki Yeri. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8, 1988.

Bekki, Salahaddin, Türk Halk Anlatılarında Ölüm Ruhu Motifi. *Milli Folklor Dergisi*, Yıl 16, 8 (62), 2004.

Demir, Necati, Sözlü Türk Kültüründe Hacı Bektaş Veli. Gazi Üniversitesi, *Hacı Bektaş Veli Dergisi*, 57, 2011.

Deniz, Bekir, Similar Features Between Azerbaijani and Anatolian Turkish Carpets. *Journal of Institute of Fine Arts*, 18, 2007.

Doru, Nesim, *Süryanilerde Mistik (Tasavvufi) Düşünce (Doğudan Batıya Köprü: Süryaniler)*. Dipnot Yayınları, İstanbul. 2007.

Ergun, Sadettin Nüzhet, *Bektaşî Şairleri*. Devlet Matbaası, İstanbul. 1930.

Genç, Köksal, Sözel Dünya’dan Sanal Dünyaya Bir İletişim Hiyerarşisi: Mektup – E-Post – Msn. *Milli Folklor Dergisi*, 19 (75), 2007.

Gökbulut, Güler Özden, Hasan Dede ve Hasan Dede Türbesi. Gazi Üniversitesi, *Hacı Bektaş Veli Dergisi*, 9, 1999.

Gültekin, R. Eser, Antik Smyrna Kenti'nin Koruyucusu St. Polycarp Adına Yapılan Bir Kilise: "St. Polycarp". *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, 4, 2003.

Gündoğdu, Hamza, Tokat'tan Birkaç Figürlü Kabartma Hakkında. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 13, 2004.

Karasoym, Yakup,Siracü'l-Kulub ve Eserdeki Hayvan Tespihleri. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 19, 2006.

Kaya, Lütfiye Göktaş, Alevi Bektaşî Kültüründe "Kırkbudak" Üzerine. *Hacı Bektaş Veli Dergisi*, 40, 2006.

Kaya, Muharrem, Dede Korkut Kitabı ve Manas Destanlarında Av. *ActaTurcica*, 1 (1), 2009.

Kiraz, Celil,Beyzavi Tefsirinde İşarı Yorumlar ve Muhtemel Kaynakları. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18 (1), 2009.

Ocak, Ahmet Yaşar,Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri. İletişim Yayınları, İstanbul. 2000.

Öğüt, Salim,Şatibi'ye Göre Mesalih-i Mürsele ile Bidat Arasındaki Farklar. *Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2, 2002.

Önal, Mehmet Naci, Halk Anlatılarında Kahraman Kimliği Gizlemesi. *Kafkas Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (1), 2010.

Özcan, Hüseyin, Türk Kültüründe Hoşgörü ve Örnek Bir Tıp Olarak Alevi/Bektaşî Hoşgürüsü. *Doğu-Batı Bağlamında Uluslararası Türk Dili ve Kültürü Konferansı*, Ekim 2002, Şumnu, Bulgaristan.2002.

Özcan, Hüseyin, Asya Toplumlarını Etkileyen Alevi/Bektaşî Kültüründe İnsanın Değeri. *I. Uluslararası Asya Felsefe Derneği Sempozyumu*, Ekim 2005, İstanbul.2005.

Öztürk, Nermin, İlahi Dinlerde Yemin, Kefaret ve Kurban. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13, 2002.

Pala, İskender,*Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 2. C., Kültür Bakanlığı Yayınları., Ankara.1989.

Salman, Meral,*The Role of theMemorialCeremonies ofHacı Bektaş Veli in Construction the Alevi-Bektaşî Identity*. Middle East Technical University, theGraduate School of Social Science (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). 2005.

Sever, Mustafa, Masallarda Dış Can (Canın Benden Dışında Saklanması). *Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 60, 2003.

Talas, Mustafa, Mehmet Eröz'de Türklerde Totemizm İzleri. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 16 (Güz), 2004.